

SZINDBÁD, A HAJÓS

Irta: Kutasi Kovács Lajos

1933 május 11-ről 12-re virradó éjszakán, az óbudai Templom-utca 15 szám alatt, egy ódon házban végtelen és örök utazásra indult Szindbád, a hajós. Az újságok úgy adták hírül, hogy Krudy Gyula meghalt, de a beavatottak tudták, hogy ez Szindbádnak csak egy újabb, valószínűtlen utazása. Hisz, ahogy írásaiból kitűnik, nem először halt meg s nyilván nem is utoljára. E földi lét csak egyfajta kirándulásnak számít, s Szindbád ódon kripták korhadó koporsóiból is visszajött már, hogy befejezze a félbehagyott szerenádát a csalódott kedvesnek, vagy — más alkalommal — csókkal érintse annak az asszonynak az ajkát, akinek kedvéért hideg pisztolycsövet szorított a szívéhez...

Ámbár, az is lehet, hogy Szindbád ezúttal nem tér vissza többé. Hisz, mi keresnivalója lenne ebben a világban, amelybe — életének utolsó évtizedében már — nem tudott beleszokni. Ő maga írja egyik szép írásában, vágyakozással telve:

“De jó lett volna farsangban maszkabálra járni a régi redoutba, Patikáriussal muzsikáltatni, Nagy Ignác beszélye'n épülni, Vörösmarty urat személyesen ismerni és valóban ábrándosan tölteni az életet...”

Különös egyéniség volt. Nemes ősei testőröket, katonatiszteket, szabadsághősöket adtak a Hazának. Krudy Gyula más utat választott. Nem követte korának konvencióit, nem lépett “közpályára”, hanem újságíró lett Pesten. Vagy inkább — Pest-Budán, mert egész emberi és írói magatartásában volt valami, ami arra a korra emlékeztetett, amikor még Pest-Budaként emlegették a magyar fővárost.

Felületes szemlélők hajlamosak arra, hogy mint egy különc, kissé anakronisztikus egyéniséget fogják fel a XX. század első negyedében. Holott írásművészete csak Franciaországban találna rokonra, Proust műveiben! Szerb Antal írja róla magyar irodalomtörténetében, hogy “olyasmit valósított meg, ami iránt a nyugati nemzetek is csak a legújabbban kezdenek fogékonyak lenni, és ami mihozzánk még el sem érkezett...”

Valóban: Krudy művészete sokkal mélyebb és sokkal komplikáltabb, mint ahogy azt felületes bírálói gondolják. Írásait ugyan, minden biztonnyal azért kedvelték meg kortársai, mert némi rokonságot mutatott — különösen a fiatal, induló Krudy! — Mikszáth-tal, holott Krudy túllépett a nagy palócon.

Krudy számára az idő nem reális valóság, nem korlát és keret, hanem végtelen tenger, melyen hajózni lehet, valóban Szindbád módjára, távoli kikötők felé s szeszélyesen, ahogy éppen a szél dagasztja a vitorlákat, vagy ahogy kedve kerekedik a kormányosnak. “Az idő a

lélek magánügye” — állapítja meg ugyancsak Szerb Antal, s itt tapint rá a Krudy írások lényegére: az időtlenségre. Az álom és a valóság nála nem határolódik el szigorúan, s ami tegnap történt, az történhetett háromszáz évvel ezelőtt is. Az ember élete meghatározhatatlan átmenetekkel folyik át az álomba és a halálba.

A Krudy-novella sokszor úgy indult, mint egy megszokott és az írásmű szabályai szerint (?) megalkotott írás. Néha anekdotával, éppúgy, mint Mikszáthnál. Majd egyszerre kiejt egy bűvös szót az író — vagy nem is az író már, hanem Szindbád, a hajós (mert így olvad össze a két alak az álomé és a valóságé); “mintha...” S ezzel egyszeriben kezdetét veszti a kalandos utazás, a végtelen tengeren, immár Szindbád módjára.

Soha, senki nem tudott olyan szívhez szólóan írni a magyar tájakról, senki nem tudta olyan végtelen finomsággal leaquarellézni a multat, mint éppen Krudy. Olvasva műveit, egyszeriben megszűnik az olvasó számára is a reális valóság, a keret, amelyben élni kénytelen, a könyv, a betű, a papír, s már maga is utazik a hajóssal... Hová utazik?...

...Talán egy öreg, felvidéki város macskaköves utcáin jár már, hol apró női topánkák kopognak, s egy sűrű-fátyollal letakart arcú kedves siet a titkos légyottra... Talán éppen Rezeda Kázmér a hírlapíró teszi a szépet az albérteti szobában Rózának, a vidéki primadonnának, majd később, csók csattan a Csendillában — ahogy Lisznyai Kálmán, a mult század kedves költője nevezte el a parki filagóriát — majd párbajpisztoly dörren egy tisztáson... Majd meg régi, nagy vacsorák ízét érzi az ember, valahol egy vidéki beszálló kocsmában, melynek udvarán abrakoló lovak horkannak az öreg boltívek alatt, a fal is árasztja magából a régi nagy ivások, disznótorok, lakomák szagát, illatát... Vagy talán Adyt kísérik el Krudyval a pesti éjszakába, a Meteorba vagy a Metropolba, esetleg a ragyogó New Yorkba, kávéházakba és kocsimákba, hol e csillogó-szemű érdmindszenti sámán, ez a pest-budai Ős-Kaján dűnnyögve énekli a cigánymuzsikára, hogy:

“Lement a Nap a maga járásán...”

Hogy aztán hajnalban szerelmet valljon az Operaház lépcsőjén ülő és örködő — kő-sphinxnek... Majd meg Bródy Sándor nyomába eredünk a Margit-szigeten, hol ez az ősbóhé — aki mellesleg az első naturalista írónk volt, s kinek irodalmi súlyát nem művei adják meg, hanem hatása! — szállodai szobájában egy szögbe akasztotta a gyűrődeshátát is, és a házipincért szalasztotta el a Józsefvárosba jófajta levesthúsért, melyet maga főzött meg...

Krudy írásai ilyen értelemben a legszebb és legigazabb vallomások arról a korról, mely az első világháborúval elsüllyedt örökre.

Akik ismerték, azt mondják, hogy kedves, bohém-ember volt. Szerette a bort. Lila tin-

tával írt, s hihetetlen sokat dolgozott. Összegyűjtött műveivel eléri Jókai termékenységét. Holott csak úgy mellékesen, szinte kedvtelésből alkotta meg remekműveit.

Művészete nem a nagy tömegnek szól. Intellektuális művész, akiről Szerb Antal ezt írja: "hatása az elit szűk körére korlátozva, arisztokratikus művészet".

Annál nagyobb öröm hallani, hogy az utóbbi években — mióta Krudyt levették otthon az "indexről" — a legnagyobb könyvsiker lett. A kiadók nem győzik műveinek újabb kiadásait és lelkes gyűjtők szedegetik össze eddig sárgult újságokban és folyóiratokban eltemetett novelláit. Talán így, egyszer majd törlesztjük az irodalom régi adósságát Krudyval szemben: összes műveinek gyűjteményes kiadásával.

Mindenesetre az író, a legendás magyar Szindbád, a hajós, már huszonöt éve a végtelen vizeken hajózik. Ha visszanéz, s látja írásainak sikerét, bizonyosan nem sokat törődik vele. Feljegyezték róla, hogy írásainak sorsa soha nem érdekelte. Soha nem vitte haza, nem gyűjtötte össze megjelent munkáit, soha nem beszélt senkinek, még családtagjainak sem írásairól.

Szerette hivatását, ragaszkodott hozzá, és hűséges maradt mindig: becsülettel töltötte be a mesterség követelményeit, hiszen a leghivatottabbak közé tartozott. Élete nem volt könnyű, mint a magyar íróké általában. Sokszor kellett szembe néznie a közönnyel, az értetlenséggel, s abban a korban, amikor a hozzá nem mérhető közepes író-iparosokat körülragyogta a siker, Szindbád magába húzódva élt kinn Óbudán. Onnan járt be Pestre, melynek örök szerelmese volt. Nem tudott elszakadni a pesti éjszakától...

Fiatalkorában éppugy, mint utolsó éveiben, sokszor napokra eltűnt hazulról. Ismerte és szerette a zsokékat, a kártyásokat, az éjjeli pillangókat, a főpincéreket, az artistákat, a műlovárnőket, a kóristalányokat, a bohémeket, a költőket — az élet különös, magányos vándorait, kik csak ritkán jutnak a napfényes oldalra, s kik közé maga is tartozott, nem kényszerből, hanem a szíve szerint.

Azt írják róla, hogy utolsó éveiben sokszor megvárakoztatták a szerkesztők is — nem csoda, örökösen anyagi gondjai voltak. Hiszen éppen az ilyenfajta élet kerül sokba, de Szindbádnak szüksége volt rá, mert éppúgy lételeme volt, mint a képzelet s az álm tengere.

Az idő korán felőrölte szervezetét. Tudjuk, hogy az utolsó hetekben lakásában villany se volt, mert nem tudta kifizetni a villanydíjat: a főváros kikapcsolta hát. Betegeskedett is sokat, s a bort is eltiltotta egyidőre orvosa. Ez kedvetlenné tette.

Huszonöt évvel ezelőtt felszállt egy különösen sötét hajóra, mely végtelen sötét vizekre vitte. Művei itt maradtak velünk, s elég, ha fellapczzuk egy-egy írását, s már megnyílik előttünk a végtelen: Szindbád, a hajós, vezet

bennünket csodálatos álmvilágok és csodálatos valóságok felé.

Hol a határ?

Szindbád tudta. Sehol. S szerencsés az, aki nyomába indul, s útítársa lesz az örök hajósnak.

(Sao Paulo. 1958.)